

Nr 662

Av fru Wallentheim m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 90, med förslag till lag om allmän försäkring, m. m.

(Lika lydande med motion nr 787 i Andra kammaren)

I proposition nr 90 föreslås i anslutning till fråga om familjepensionsrätt för frånskilda kvinnor att rätt till dylik pension skall föreligga därest mannen vid sin död var underhållsskyldig till kvinnan, kvinnan har barn under 16 år i hemmet eller varit gift med den avlidne minst 5 år. Den sammanlagda folk- och tilläggspensionen skall inte överstiga underhållsbidraget.

Inom den allmänna tilläggspensioneringen tillämpas inkomstbortfallsprincipen efter generella regler utan hänsynstagande till huruvida inkomst vid tid närmast före pensionsfallet förvärvats eller inte. Pensionsbeloppet beräknas efter antalet poäng-år under de femton bästa åren. Inget hindrar sålunda att ålderspensionen utgår trots att den försäkrade någon tid före pensionsåldern helt saknat inkomst. Kravet på utgående underhållsbidrag genom dom eller avtal vid mannens död som en kvalifikationsgrund för frånskildas rätt till änkepension innebär för denna grupp en skärpning som vi inte anser motiverad.

Det är en allmän uppfattning, att pension är en intjänad rätt. Detta gäller i vart fall utan all inskränkning den allmänna tilläggspensioneringen. Tilläggspensionen grundar sig på pensions-poäng, beräknade på uppburna inkomster, för vilka arbetsgivaren, kollektivt, inbetalar avgiften. Pensionen är därmed — till alla sina delar — att anse som en intjänad oantastbar rätt. Allmänheten kommer aldrig att uppfatta pensionsförmåner från ATP som en socialförmån. Att för de frånskilda frångå detta allmänna betraktelsesätt kan undertecknade inte acceptera.

Mot bestämmelsen att pensionsrätt inte utgår förrän efter vissa äktenkapliga »karensår» avsedd att hindra inte önskvärd spekulation i frågan göres invändning.

Alla avgifter till ATP inkluderar en familjepensionsdel. Därmed har på hustrun i princip utställts en trygghetsgaranti, som därest den bortfaller vid skilsmässa, i sak innebär, att en för maken för pensionsändamål innehållen del av lön begränsat utrymmet för konsumtion och sparande i äktenkapet, i vilket hustrun skulle haft lika del enligt gällande rätt.

Att vid bodelning — alternativt till pension — ge hustrun vederlag för

erlagda pensionsavgifter avvisas av olika skäl av familjerättskommittén och vore för övrigt en för hustrun obillig metod att ersätta det stora värdet av en kapitaliserad pensionsrätt.

Enligt TPL-bestämmelsen utgår full änkepension helt oberoende av de inkomster änkan samtidigt kan ha av anställning eller genom annat förvärvsarbete. I anslutning till denna bestämmelse säger socialförsäkringskommittén i betänkande 1961 efter påpekandet att dessa inkomster utöver basbeloppet medför avgiftsplikt i TPL: »... Det förhållandet att arbetsinkomst sedermera faller bort eller ersätts av egenpension i form av invalid- eller ålderspension kan då inte rimligtvis tagas till intäkt för att draga in änkepensionen till vilken rätt grundats genom den avlidne mannens försäkring. Kommittén anser av anförda skäl att egen- och familjepension enligt TPL bör kunna utgå samtidigt.» Samtliga remissorgan har beträffande sammanträffandet av egen- och efterlevandepension godtagit denna uppfattning, och i proposition nr 90 har departementschefen upptagit förslag härom.

Att ett rättsinstitut för hustrun föreligger får alltså anses fastslaget. Man kan då, enligt vår mening, rimligen inte bortse därifrån om äktenskapet inte är livsvarigt utan rätten får på samma principiella grund anses förvärvat för den tid kvinnan levat i äktenskap med tilläggsförsäkrad man.

Enligt undertecknades mening har de frånskilda kvinnorna genom de inbetalade pensionsavgifterna rätt till del i änkepension beräknad efter äktenskapets varaktighet. Pensionsutredningen säger i detta sammanhang (Betänkande 1955:32) »... det särskilda familjepensionstalet för den frånskilda hustrun skall utgöra så stor del av det allmänna familjepensionstalet som svarar mot förhållandet mellan å ena sidan det antal pensionspoäng som den avlidne äger tillgodoräkna sig för tiden fr. o. m. det år, varunder äktenskapet mellan honom och den frånskilda kvinnan ingicks, till och med året före det, varunder äktenskapet upplöstes, samt å andra sidan hela det antal pensions-poäng den avlidne äger tillgodoräkna sig».

Flera remissinstanser delar denna principiella uppfattning.

Också hustruns arbete i hemmet, det enda långtidsarbete som inte ger några pensions-poäng, bör enligt vår mening beaktas vid bedömning av detta rättviseproblem, en uppfattning som helt delas av familjerättskommittén. Att lösningen av pensionsrätten för frånskild kvinna bör lösas med hänsynstagande till båda dessa faktorer har en i det närmaste enhällig kvinnoopinion uttalat sig. En sådan lösning är också i praktiken godtagen i nu gällande kommunala normalpensionsreglemente, i förekommande fall inom SPP och i norsk lagstiftning.

Utifrån vad här anförts kan motionärerna inte godtaga förslaget om att utgående underhållsbidrag skall utgöra en avgörande förutsättning för pensionsrätt för frånskilda.

Enligt vår mening befogade invändningar mot förslaget grundas förutom

på principiella skäl också på att en praktisk tillämpning av underhållsbidraget som en spärregel med säkerhet skulle leda till uppenbara orättvisor och andra olyckliga konsekvenser.

En frånskild kvinna, gift exempelvis 15—20 år, skulle, efter en rejäl arbetsinsats, oftast under knappa ekonomiska betingelser vid äktenskapets start och familjens tillväxt bli utan pension, medan mannens änka, kanske gift med honom strax före 60-årsgränsen, skulle erhålla en under 30 år kapitaliserad änkepension. En frånskild, icke underhållsberättigad hustru med små underhållsbidrag till barn och tvingande förvärvsarbete skulle befinna sig i en betydligt sämre situation än änkan, som utöver delaktighet i utfallet av mannens högre och under åren förbättrade löneläge under hennes äktenskap får uppbära full änkepension. Skall någon prioritet över huvud taget diskuteras mellan dessa båda finnes skäl många gånger för att tillägga denna den frånskilda.

Frågan om pension till frånskilda sammanhänger nära med familjerättsliga spörsmål. För en realistisk bedömning av makarnas ekonomiska förhållanden vid bodelningen krävs — framhåller familjerättskommittén, att största uppmärksamhet fästes vid de pensioner som kan beräknas utgå. Pensionsrätt är ofta vida mera värd än de tillgångar i övrigt som skall fördelas mellan parterna. Familjerättskommittén fortsätter: »Samlandet av pensionspoäng eller andra sätt att intjäna pension är former för sparande, i vilkas resultat den andra maken bör ha del. Det måste anses naturligt att den delen tillfaller hustrun på det sättet, att hon vid skilsmässa får viss rätt till familjepension.» . . . »Om exempelvis mannen efter skilsmässan kan på äldre dar påräkna en god pension utöver folkpensionen, medan hustrun endast får folkpension eller obetydligt mera, är givet mannens ekonomiska ställning vid lika villkor i övrigt vida bättre än hustruns — i strid med den likadelningsprincip som uppbär giftorättsinstitutet i giftermålsbalken.» Vi ansluter oss helt till denna uppfattning.

En pensionsrätt för frånskilda, knuten till ett krav på livsvarigt underhåll, gynnar på ett stötande sätt ekonomiskt välställda. Personer i goda ekonomiska villkor, som önskar skilsmässa, träffar vanligen frivilliga uppgörelser, oftast inkluderande livsvarigt underhåll för kvinnan. En gemensam ansökan om äktenskapsskillnad ingives till rätten, som regelmässigt godtar överenskommelsen. Därmed har pensionsrätt stipulerats för den hustrun. I andra och i flertalet fall hänförliga företrädesvis till arbetar- och medelklass räcker oftast, vare sig tvist föreligger eller inte, mannens betalningsförmåga inte till mera än att utge underhållsbidrag för barnen, även de många gånger alltför knappa. Om behov av underhållsbidrag till hustrun anses föreligga, sker en restriktiv bedömning av olika omständigheter rörande hennes försörjningsutsikter, och rätten dömer — om nu möjligheter föreligger — vanligen till ett mindre underhåll att utgå under en fixerad tid. Tendensen i skillnadsmål går i den riktningen, att livsvarigt

underhåll utdöms i ett allt mindre antal fall. Av 5 916 skilsmässor i Stockholm åren 1958—1960 erhöll (enligt advokat H. Sjöströms bok *Underhåll och skilsmässor i Stockholm 1961*) 175 frånskilda kvinnor över huvud taget underhållsbidrag, 300 kronor i månaden eller mera i endast 32 fall. Siffrorna visar med all tydlighet att med stadfästade av förslaget om livsvarigt underhåll som förutsättning för rätt till änkepension för frånskilda blir denna för en stor grupp betydelsefulla och efterlängtade reform en illusion för det övervägande flertalet. Bestämmelsen om underhållsbidrag får enligt vår mening en otillfredsställande socialeffekt. Att redan vid reformens ikraftträdande kunna räkna med att bestämmelsen måste komma att leda till bitterhet och missnöje bland dem det berör vore enligt vår mening synnerligen olyckligt.

Om en försäkringstagande efterlämnar flera änkepensionsberättigade bör, säger departementschefen »pension till envar av dessa i princip utgå utan hänsynstagande till att mer än en änkepension skall utgå». Ett godtagande av motionärernas synpunkter att rätt för frånskilda till viss del i änkepension skall anses föreligga synes inte innebära att något nytt i sak införts i förhållande till vad departementschefen här förordat. Att antalet pensionsberättigade med sloandet av underhållsbidragsbestämmelsen blir av en helt annan storleksordning och därmed kostnaderna för meruttaget är självklart. Värdet å ena sidan av en pensionsutformning som också i fråga om de frånskilda enligt vår uppfattning står i bättre överensstämmelse med familjerättsliga grunder och som inte leder till slumpvis drabbade orättvisor uppväger enligt vår mening den kostnadseffekt i fråga om pensionsmedlens avkastning som kan uppkomma. Skulle ett undanröjande av denna bestämmelse tvingande leda till att fler änkepensionsberättigade får dela på en änkepension kan vi i likhet med familjerättskommittén inte finna annat än att detta som en naturlig konsekvens får godtagas. I sådant fall bör procentuella minimigränser fastställas. Barnpensionerna anser vi inte skall beröras av det föregående utan lämnas orubbade.

Den argumentation som tidigare förts angående pensionsrätt för frånskilda till del i änkepension efter äktenskapets varaktighet kan inte föras beträffande folkpensionen som är en med betydande statsmedel socialt betingad grundförsörjning. För ett slopande av underhållsbidragsbestämmelsen även i folkpensioneringen finnes dock enligt vår mening skäl, och det vore rationellt för vinnandet av den samstämmighet i reglerna vars värde departementschefen understrukt. Med hänsyn till de statsfinansiella konsekvenserna finner sig undertecknade emellertid förhindrade att i detta sammanhang ställa något yrkande.

Uppsplitande långdragna konflikter i samband med skilsmässa är ur alla synpunkter olyckliga för de berörda, inte sällan helt nedbrytande. Frivilliga, personliga uppgörelser mellan makarna bör på allt sätt underlättas. Den föreslagna spärregeln får en rakt motsatt effekt.

Det kan svårligen heller bestridas att skenavtal kan slutas. Möjligheterna att vare sig förhindra eller kontrollera utbetalningsförhållande mellan enskilda torde vara mycket liten.

Att mot bakgrunden av rådande trygghetsfaktorer inom arbetslivet efter ATP-reformens genomförande osäkra tryggheten för den gifta kvinnan i händelse av skilsmässa synes oss vara ägnat att kraftigt motverka en socialt och befolkningsmässigt motiverad familjestimulerande politik.

Med åberopande av det anförda hemställer undertecknade,

att riksdagen måtte avslå förslaget i proposition nr 90 i vad det avser underhållsbidraget i TPL som avgörande förutsättning för rätt till änkepension för frånskilda,

att riksdagen måtte besluta att familjepension skall utgå till frånskild kvinna i förhållande till äktenskapets varaktighet, samt

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att nytt lagförslag berörande tjänstepensionslagen i anslutning till här anförda synpunkter måtte föreläggas nästa års riksdag.

Stockholm den 3 april 1962

Annie Wallentheim

Maja Nilsson

Sture Palm

Lisa Mattson

Thure Dahlberg

Gunnar Berg